

La indústria drapera a Cervera a l'edat mitjana (s. XIII-XIV) i les Ordinacions de la draperia de 1320

MAX TURULL I RUBINAT

0. Dels drapers del segle XIII als primers incentius institucionals

Les primeres notícies que tenim de la draperia cerverina daten de 1274, encara regnant Jaume I. El privilegi reial anava directament dirigit a «vobis universis et singulis draperiis cervarie presentibus et futuris...», i advertia que cap home que degués diners per raó de draps a mercaders de fora, no pogués tenir allargament del deute ni tampoc que ningú no els pogués prorrogar d'aquell deute de tanta quantitat com deurien al mercader foraster.¹ Al marge de l'obligació que manà el sobirà, ens adonem de l'existència de la figura del draper aquells anys. La qual cosa tampoc no és d'estranyar. Cervera deuria ser una vila ja relativament important aquell moment. De fet, des de començaments del segle XIII s'havia organitzat el govern local en forma de consolat i en paeria el 1267,² circumstància que evidencia la densitat i maduració d'una comunitat. Els drapers

1. AHCC, *Llibre dels Privilegis*, 19r. 1274.

2. AHCC, pergamins, 185; i *Llibre dels Privilegis*, 1r.

— FONT I RIUS, Josep M., *Orígenes del Règimen Municipal en Catalunya*. CSIC. Barcelona. Pàgines 360-361 i 387 respectivament.

que mencionava el privilegi del conqueridor deurien ser aquells mercaders i venedors i fabricants de teles que es restringiren a un àmbit territorial reduït gairebé local o comarcal. L'expansió general de la draperia catalana és un fenomen posterior a 1313, amb l'anunciada ruptura comercial amb França. Abans d'aquest moment, els draps catalans, ni competitiu ni de qualitat, es restringien a un comerç pròxim i reduït. Sembla ser que a partir d'aquest moment hi ha una florida general de la draperia catalana. Per tot arreu s'organitzen tineries i molins drapers.

Manuel Riu i C. Carrère n'han seguit d'aprop l'evolució a Catalunya i a Barcelona, que va actuar de puntera en força casos. A ens hem fet ressò d'aquella nota d'atenció del 1304, quan nombroses companyies comencen a fabricar draps a la capital.³ Indica l'autora, que «la draperia barcelonina veu àdhuc consagrada la seva autonomia en 1340»: quan el rei autoritzava als governants locals a elegir uns còsols expressos per a l'ofici de la draperia.⁴

A Cervera, però, cal recordar que les institucions ja estaven entrant en un període de consolidació i maduresa. El 1320 trobem redactats pels jurats de la vila i confirmats pel batlle reial uns «ordenaments sobre la draperia que's fa en la vila...».⁵ Segons indica el mateix document, les ordinacions foren fetes pels jurats i els prohoms i sancionades —amb el consentiment, es diu— pel batlle reial. Per tant, són d'origen institucional local i s'han d'aplicar al treball de la draperia que es fa a Cervera, a fi i efecte «que's face bé e lealment, e que tot frau sia relevat e squivat». Tots els manaments són fets en nom del batlle, els jurats i els prohoms de la vila, i s'adrecen als diferents oficis que intervenen en la confecció del drap, amb la indicació del ban corresponent en la inobservància de les ordinacions.

3. GUAL, Miguel, «La industria textil hispana en la Edad Media». *Anuario de Estudios Medievales*, IV, p. 111.

— CARRÈRE, Claude, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi* (2 vols.). Barcelona, 1978, I, p. 453.

— RIU I RIU, Manuel: «Aportación a la organización gremial de la industria textil catalana en el siglo XIV». *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, 1962. Barcelona, 1964, II, p. 547-559.

— RIU I RIU, Manuel: «The Woollen Industry in Catalonia in the Later Middle Ages». *Cloth and Clothing in Medieval Europe*. Londres, 1983, p. 205-229.

4. *Ibidem*.

5. AHCC. Fons municipal. Gremis: *Ordinacions dels paraires, 1320-1510*, Doc. núm. 1.296.

Ara, més que l'aspecte laboral i tècnic de la draperia (ens hi centrarem després), la nostra atenció se centra en el caràcter primerenc d'aquestes ordinacions. La ciutat de Barcelona no ha conservat llurs ordinacions «antigues», referides però en les del segle xv. Les de Cervera poden considerar-se molt prematures perquè no en coneixem cap altra de més vella, i perquè s'avança en més de vint anys a la concessió reial de fer-ho.

Si Barcelona veu estatuir de dret l'autonomia dels drapers el 1340, Cervera va aconseguir aquesta gràcia de Pere III només tres anys després; o sigui, que el reconeixement de la possibilitat de fer ordinacions tenia fonament jurídic vint-i-tres anys després que el mateix consell municipal hagués dictat aquelles primeres ordinacions de 1320. La datació del document no permet dubtes, tot i que, essent una còpia de 1472, l'escrivà va despistar-se en anotar les centenes de 1320 i va esmenar-ho. La certificació de que són de 1320 rau en el fet de mencionar els jurats com a magistrats locals, concepte que desapareixeria amb la promulgació d'un nou privilegi d'Alfons III el 1331.⁶ El sistema de *juradia*, instaurat per Jaume II el 1311⁷ permetia l'accés al govern local de dos membres de cada una de les tres mans en forma de jurats, i encara de deu individus més de cada estament com a òrgan consultiu, en un total de 30. Amb aquest sistema, no fóra estrany que els drapers o mercaders tinguessin alguna representació institucional en el moment de redactar-se les ordinacions.

D'altra banda, el sol fet de ser redactades, ens fa suposar que la draperia cerverina ja tenia un cert pes i importància, ni que tan sols fos a nivell local. Les ordinacions responien a una necessitat expressada. No tindria sentit redactar un ordenament d'una activitat de caràcter marginal o perifèric. L'ordinació implica regular processos importants i presents de forma efectiva en la vida de la comunitat.

Però la vila, malgrat la precocitat de l'ordinació del treball de la llana, encara no tenia la infraestructura necessària per tot el procés de producció de draps. Fruit d'aquest primer desenvolupament draper a Cervera, Alfons III va atorgar la constitució d'una tinyeria a la vila el 1330.⁸

6. AHCC. Pergamins, núm. 29.

7. ACA. Reg. Grat. 208, 70r.

8. ACA. Reg. Grat. 859, 150r.

Ens estranya que la concessió anés dirigida als paers, ja que aquesta figura no va reinstaurar-se fins el 1331, amb el privilegi datat a Tortosa el 13 de setembre d'aquest any. Hem de pensar que es va tractar d'una confusió amb la reestructuració municipal pròxima. Sia com sia, i per tal de millorar la vila, eren els paers i els prohoms els encarregats de fer una tinyeria on es poguessin treballar els draps en el lloc més convenient. La concessió durava 10 anys i en règim de monopoli per a tota la vegueria de Cervera. Al mateix temps, el rei va autoritzar la construcció de molins drapers a la vora del riu, tant a la vila, els termes, com a la vegueria. No es posava cap obstacle en l'aprofitament de l'aigua pels molins, però calia respectar les vinyes i les terres del monarca. Tot i que permetia construir-ne uns quants, Alfons III es reservava un cens de 30 diners per cada un que es fes, però amb el seu «dominium» i fadiga. El sobirà mantenia, per tant, el domini directe dels molins construïts a les seves terres; el Consell rebia el domini útil que alhora trametia als particulars que bastissin les construccions. En aquests casos ens trobaríem amb un domini directe, un tracte de sots-emfiteusi o domini-mitjà que requeia en els paers, i el domini útil pel darrer emfiteuta a tercera persona, que tot sovint era el particular que pretenia dur la iniciativa real de l'obra.

Aquesta concessió d'una sola tinyeria monopolística de 1330, fou el primer pas per crear una infraestructura per a aquesta activitat a la vegueria de Cervera. Tota la primera meitat del segle XIV va viure l'efervescència de la draperia a les viles catalanes: les ordinacions cerverines de 1320 i la tinyeria i els molins drapers de 1330 i noves tineries a Torroella de Montgrí, trencant el monopoli local, el 1338; l'organització interna en confraria a Camprodon el 1339; guiatges especials a Vic el mateix any, etc...⁹

Amb el permís reial per edificar molins drapers a la vegueria, el primer interessat no va fer-se esperar gaire. El maig de 1332, A. de Garzila, de Cardona, anunciava al Consell que tenia intenció de fer un molí draper a Cervera en el mateix emplaçament on hi havia hagut el molí d'en Maimó d'Oluja. L'interès del Consell no es gens dissimulat. Els paers van considerar que aquest molí feia falta a Cervera, ja que ara no n'hi havia cap. No li va costar gaire a Garzila que l'enfranquessin dels paga-

9. CARRÈRE, Claude, *Barcelona...* p. 455.

ments veïnals i comunals.¹⁰ La notícia ens deixa amb la incògnita de l'ús que tenia aquell molí de Maimó d'Oluja. Ben probablement es tractava d'un molí fariner, a tenor del caràcter del privilegi reial de 1330, on autoritzava, a partir d'aquell moment, la construcció dels drapers. L'edificació de molins fariners té uns orígens molt més remots a la nostra terra, probablement del segle x ençà. El 1318 Jaume II no només permetia de bastir-ne de nous, sinó que gairebé ho estimulava.¹¹ És fàcil, doncs, que Garzila reconvertis un antic molí fariner en un de batans.

L'interès institucional, que es va manifestar el 1320 amb la redacció de les ordinacions i amb les facilitats que es donen a Garzila, continua evident en el primer volum d'actes conservat. Era lògic que el Consell elegís guardians pels draps i les mercaderies de llana,¹² que fes vetllar el contingut de les ordinacions vigents, i que gravés amb la Imposició els draps, la llana i els sargils.¹³ La Imposició d'aquest producte va ser sempre de les més quantioses, per bé que molt allunyada del que oferia el vi, la carn i el pes dels molins (fariners). Fins 1363 el teixit estava subjecte a dues imposicions diferents. D'una banda es gravaven els draps, i d'altra s'arrendava el gravamen de la llana i els sargils. Com a mínim des de 1371 el Consell va decidir arrendar-ho tot junt. Mentre van anar separades, els draps gairebé doblaven els valor de la llana-sargils. És possible que aquest fet de la «unificació» tardana respongués —i sols és una hipòtesi— a l'ascens i l'hegemonia dels paraires que a partir de mitjan segle XIV dominen la producció i esdevenen els veritables empresaris del sector en perjudici dels drapers.

No hi ha cap dubte que la indústria drapera va prosperar amb celeritat a Cervera. La vila, amb ordinacions, tineria i molins drapers, només va tardar tres anys més que Barcelona per obtenir de Pere III la facultat d'organitzar-se, els oficis del sector, de forma autònoma i corporativament.¹⁴ Aquesta disposició de 1343 anava directament adreçada als drapers i paraires

10. AHCC. *Consells*, 1332/1333, 15v.

11. ACA. *Reg. Grat.* 216, 110v.

12. AHCC. *Consells*, 1332/1333, 49r.

13. Roba de llana poc dessuardada amb lligat de plana, que serveix per fer davantals (G.E.C.).

14. «...quod inter vos sine impedimento cuicumque persone possitis ordinare et facere comuni consilio vostro vel maiores partis ex vobis...». ACA. *Reg. Grat.* 874, 87v.

de la vila¹⁵ sense cap intercessió dels paers ni prohoms. Per tal de millorar l'ofici de parairia, el rei concedia la mateixa gràcia que el 1339 feia a Camprodon amb la confraria. Sense que hi consti el mateix concepte, l'organització interna contemplava que els membres del collectiu podrien plegar col·lectes entre ells i elegir dos o més prohoms de l'ofici per tenir-ne cura. Al final, el privilegi anunciava que aquesta facultat per fer capítols i ordinacions per ells mateixos no contravingués en cap manera la legalitat vigent. El sobirà manava a tots els seus oficials que observessin i fessin observar aquesta gràcia concedida.

1. La consolidació de la tineria de Cervera

L'any 1344 es renovava el privilegi de la tineria amb un document força ric.¹⁶ Es recorda que tothom pot fer ús de la tineria i adobar draps en els molins que hi ha a la ribera prop de Pallerols. Tenim notícia que pel 1337 en aquell indret ja hi havia molins fariners, la qual cosa ocasionà força conflictes amb els regants.¹⁷ És fàcil que un nou molí —i no sabem si també alguna tineria— aguditzés el problema de l'aigua. Si els pagesos regaven l'horta fora del torn, cosa que feren, el riu no duia prou aigua per l'eixagador del molí. Potser caldria entendre aquí la facilitat reial per fer molins fariners entre Cervera i Tàrrrega aquell 1381.

Però la novetat d'aquest document es troba en què el rei amplia el nombre de tineries. Si el 1330 estava clar que sols se n'autoritzava una, ara es permet que n'hi hagi varies per tal de tenyir tots els draps de la vila i la vegueria. Els paers, amb el domini mitjà que hem dit que tenien, arrendaven el domini útil per dotze anys. Els mercaders tenien prioritat en la transacció, però no implicava la impossibilitat que hi accedís altra gent. Aquests arrendadors, a la vegada cobraven per l'ús que podia fer-ne tothom, segons el cànon que s'acostumava a pagar a la Riba.¹⁸

15. «Nos Petrus concedimus vobis universis pannorum peratoribus ville Cerverie presentibus et futuris quod inter vos...». *Ibidem*.

16. AHCC. *Llibre dels Privilegis*, 28r. 1344.

17. ACCH. *Claveria*, 1337, 67r.

18. Ciutat de la Conca de Barberà amb una important tradició traperera que té molins drapers documentats el segle. XII. Agustí ALTISENT, «Els molins». *Història de Catalunya*, II. Salvat. Barcelona, 1979, p. 222.

Les tinereries gaudien d'un règim de monopoli a tota la vegueria. Dins del període que s'encetava de dotze anys, no era permès de fer-ne de noves, com tampoc ho era dur els draps a tenyir a d'altres llocs de fora la circumscripció. Tots els draps de la vegueria, per tant, calia tenyir-los en aquestes noves instal·lacions que el Consell, havent rebut del rei la possibilitat d'edificar-les, arrendava a particulars. A més, no s'acceptava només la tramesa d'una part d'una comanda, ja que si algú duïa els seus draps a les tinereries, calia que els hi portés tots, no només alguns.

Les mesures d'aquest monopoli no tenien caràcter fiscal. Cal entendre-les dins la política proteccionista que s'aplicava aquell moment. El rei no s'identificava amb un mercat lliure, sinó que donava suport a les aspiracions corporatives d'un collectiu local. Perquè prosperés l'ofici dels paraires a Cervera, els forasters que duïen draps a la vila per treballar-los i tenyir-los, no podien empenyorar o embargar aquell gènere per cap motiu. No importava que els draps estrangers fossin més bons o més econòmics. En aquell moment no imperava el criteri de rendibilitat econòmica immediata, sinó que manava un criteri com més «social» o comunitari. Es deia constantment —i realment així es creia— que aitals mesures anaven destinades al millorament de la vila i de l'ofici determinat.

En darrera instància, però, potenciar indústries draperes arreu amb mesures monopolístiques i proteccionistes ajudava a crear una infraestructura que no feia necessàries importacions de draps mitjans i de consum diari que deurién resultar cares en una teòrica balança comercial.

La concessió reial del domini útil i del domini mitjà comportava el pagament d'un cens, al sobirà, pel domini directe que en tenia; i un altre, al Consell per part del sots-emfiteuta —aquells particulars arrendataris—. Durant els dotze anys de la donació, els paers pagarien 20 sous anuals de cens i una entrada de 300 s. més en concepte de les tinereries. En aquest cas no es diu res dels molins, que el 1330 havien estat censats amb una quantitat molt baixa de 30 diners cada un. Tant el cens dels molins com el de la tinereria, i també el cànon d'entrada, eren quantitats molt baixes, gairebé simbòliques que ens evidencien que les donacions i els establiments responien més a objectius polítics i socials que no fiscals o immediatament financers. Amb les depreciacions de la moneda a finals del segle XIV les sumes esdevindrien merament testimonials.

A més a més de concedir la possibilitat de construir tinyeres i molins, el rei també els atorgava permís per utilitzar horts, patis i canalitzacions d'aigua, i agafar la fusta necessària per a aquella activitat. En qualsevol cas era menester assabentar-ne el batlle i veguer, i pagar el corresponent de la fusta presa.

Transcorreguts els dotze anys, el rei concedia puntualment un nou privilegi que permetés continuar amb l'explotació de les tinyeres.¹⁹ Aquell 1357 semblava disposat a agafar l'arrendament el ciutadà de Cervera, Bernat Gili, que pagaria un cens de 2 morabatins amb fadiga i lluïsmes, i una entrada de 500 s. Per tant, es mantenia el cens anual però s'havia incrementat gairebé en un 70 per cent el cànon d'entrada en els últims dotze anys. És ben possible que en aquest període (pre-pestes i post-pestes) ja s'hagués deixat sentir el canvi de conjuntura i la inflexió manifestés els primers símptomes. L'augment considerable dels preus i dels salaris també va incidir en les tarifes dels arrendaments de serveis reials.²⁰

Però davant la renúncia d'en Bernat Gili, el rei decideix de donar perpètuament les tinyeres als paers i la universitat de Cervera però amb el mateix règim de propietat. El monarca, amb domini directe, permet que el Consell vengui o alieni les tinyeres. Dins el domini útil també hi consta la possibilitat de construir-ne de noves, sense limitació. La municipalització, de fet només afecta els terminis i la llargària del contracte, ja que la donació no és plena, sinó que contempla el dret de fadiga i lluïsmes en benefici reial. El rei i els seus successors, com a senyors directes de les instal·lacions, reben una part del valor del bé emfitèutic que es trameta a una tercera persona quan no es fa ús del dret de fadiga, segons el qual el monarca té prelatió, com a valedor del domini, directe, d'adquirir la tineria emfitèutica.

La renúncia de Bernat Gili a iniciar un nou arrendament i la reestructuració del contracte emfitèutic (cessió perpetua i no temporal prorrogable), que de fet sols afectava aspectes formals, va permetre al rei Pere d'augmentar una altra vegada

19. AHCC. *Llibre dels Privilegis*, 25r. 1357.

20. Pierre Vilar assenyala l'alça de preus i salaris entre 1350 i 1380: *Catalunya dins l'Espanya moderna*, II, Barcelona, 1968; p. 174. A més, els preus i els salaris nominals a Navarra i Aragó manifesten aquesta mateixa tendència —sobretot en els preus— a partir de 1350. E. J. HAMILTON, *Money, prices and wages in Aragon, Valencia and Navarra, 1351-1500*.

el cens que havia de pagar la universitat de Cervera, rebent-ho dels arrendataris de les instal·lacions. El cànon d'entrada s'estimava en 500 s. (suposem que a cada nou sots-emfiteuta), i el cens anual passava de 20 a 30 sous.

D'una banda, els dos documents reials evidencien un progrés de la draperia cerverina. L'any 1330 s'autoritzava una sola tineria i el 1344 ja es parla de la possibilitat de fer-ne varies, extrem que es confirma el 1357. Però la renúncia de Bernat Gili ens fa pensar en la rendibilitat. No sabem en absolut els motius pels quals es va repensar aquell personatge. Podria ser que la tineria no fos cap bon negoci, però també és possible la incidència de qualsevol factor impensable i indocumentable.

No coneixem els detalls de l'evolució de la tineria a Cervera. Hem resseguit les primeres concessions de 1330 fins 1357, però tenim indicis que alguna mena de tineria i de molins ja existia abans d'aquesta data. Tampoc fóra tan estrany que el rei accedís a una donació a posteriori, quan una tineria ja funcionés. Les ordinacions de l'any 1320, que revelen i insinuen una activitat important drapera a Cervera, mencionen només de passada el moment del tint dins el procés de confecció dels draps, i també el treball del molí.²¹ No es menciona el nom de tineria, però sí el de «tinturers» que «tinen».

Després dels privilegis reials, no tornem a trobar cap menció d'aquesta activitat fins 1388, quan al març hi ha un petit conflicte entre els mestres del tint de Cervera i homes de Guisona.²² A aquestes alçades, els mestres del tint eren el collectiu més influent de tota la draperia després dels paraires-empresaris,²³ en funció de l'instrumental de què gaudien. El seu treball era dels més productius si tenien capitals suficients per organitzar un bon centre. Carrère, amb documentació dels protocols barcelonins ha pogut oferir una bona imatge de com eren aquells obradors.²⁴ El volum del capital necessari ultrapassava

21. AHCC. Gremis: *Ordinacions...*, 2v. i 3r. (Vid apèndix documental).

22. No s'indica gens de quina mena de conflicte es tractava, però en tot cas fou necessària la intervenció dels paers cerverins que parlaren amb els tenyidors. AHCC. *Consells*. 1388, 31r.

23. LÓPEZ, Roberto S., *La revolución comercial en la Europa medieval*. Barcelona, 1981, p. 203.

24. Les despeses de capital invertides per fer funcionar un obrador de tineria es referien als següents conceptes: lloguer del local; perols i calderes amb els accessoris; tines per tenyir; materials i estris menors; taules, bancs i cavallets; aigua abundant; terrassa o cobert, i forn. CARRÈRE, Claude: *Barcelona...*, p. 493-494.

de llarg l'exigit en d'altres menestralies, però no arribava al de les companyies comercials de mitjà nivell.

2. Les ordinacions de «l'Orle del vestir» dins el context del desenvolupament draper del segle XIV

Que la indústria tèxtil rutllava bé a Cervera i es desenvolupava, també ens ho insinua una nota molt puntual de 1388. Bernat Figuera, teixidor de Cervera, demanava al Consell que li permetessin fer servir aquell om sec de la bassa de la Vall per fer-ne taules per als telers. El teixidor volia ampliar el seu teler per teixir flassades més grans que les que feia fins aleshores.²⁵

La documentació municipal i les provisions reials no ofereixen, malauradament, més informació sobre el procés que hem començat a desvetllar. En tot cas, mencionar la segona part de les ordinacions dels paraires, datades de 1472 i destinades als dits paraires i teixidors de la vila. Aquest document no anul·la, segons ens diu explícitament, les ordinacions del segle XIV, sinó que les completa i les esmena en algun capítol.²⁶

La intervenció institucional s'ha donat, com hem vist, des del sobirà, fins al govern local. El primer atorgava els privilegis per fer tinyereries i molins drapers; el segon reglamentava el treball de la llana a la vila; i encara el batlle i el veguer sancionaven i intervenien en les disposicions locals.

Però el 1344 es dona un fet que podria tenir relació amb la indústria llanera. Pere III confirmava les ordinacions de «l'orle del vestir» presentades pels paers de Cervera. Aquestes ordinacions regulaven amb pèls i senyals el luxe en el vestir.²⁷

Sembla ser que aquestes ordinacions, amb pocs retocs, eren gairebé iguals a les que el mateix rei Pere va atorgar a Barcelona el 1331 a petició dels jurats i consellers.²⁸ Sense entrar

25. AHCC. *Consells*. 1388, 29v.

26. «...ajustans a les altres ordinacions e provisions que per aquesta rahó són stades feytes e sens periudici e derogació de aquelles, són stades fetes les ordinacions e provisions següents...». AHCC. Gremis: *Ordinacions...*, 1472, 4r.

27. ACA. DV/24, p. 27, pergami original. Tenim un trasllat posterior a l'AHCC. *Consells*. 1356.

28. ACA. Cancelleria. Pergami Consell de Cent, núm. 132. CONDE, Rafael. «Vestit i Societat: les Ordinacions sumptuàries de Cervera (1344)». *Miscel·lània Cerverina*, II. Cervera, 1984. p. 25.

pas en l'anàlisi de tots els capítols, ens interessa subratllar, però, que les ordinacions prohibien totalment l'ús de draps d'or i de seda, entre d'altres detalls. Aquestes disposicions aprovades pel rei el 1344, ja havien estat debatudes pel Consell en altres ocasions. L'any 1333 els paers i consellers ja van tenir ocasió de discutir-ho àmpliament.²⁹ Els paers van posar l'afer a votació del Consell, prohoms inclosos, i el resultat fou ben simptomàtic: 37 assistents a la sessió es van manifestar a favor de què el luxe fos foragitat de Cervera, igual com havien fet a Barcelona, i 16 més s'hi oposaven, al·legant que molta gent hauria de fer-se vestidures noves.³⁰ I aquesta és la qüestió, ja que si s'aprovaven les disposicions semblava que, indirectament, es potenciava el consum de draps de llana en perjudici dels draps luxosos. Malgrat la diferència d'opinions, de 37 a 16, el Consell no va tirar endavant la petició d'aquelles ordinacions que el rei, a la Cort de Montblanc, concedia a les viles que ho desitjaven.

L'intent frustrat de prohibir les teles fines el 1333 va reeixir el 1344. No podem defugir d'expressar la hipòtesi que el fracàs de foragitar el luxe el 1333 es degué a la força que tenien els drapers-comerciants i els mercaders, mentre que l'èxit de 1344 reflectís l'ascens social i polític d'un sector dels drapers, i dels paraïres interessats encara a promocionar els seus productes. L'intent de documentar aquesta hipòtesi no ha esdevingut massa brillant. Tot i tenir el llistat dels individus que van manifestar llur opinió en el plantejament de 1333, la seva adscripció sòcio-professional és mínima.

Entre els paers de 1343 (no coneixem els de 1344 ni 1345) un d'ells era draper,³¹ mentre que dels càrrecs de 1333 hem localitzat un paer probablement mercader, un conseller igualment mercader, i un segon conseller paraire. Però aquestes nominacions no són exactes, ja que sovint no coincideix la data de quan un individu ocupa un càrrec i la data en la que desenvolupa tal o qual ofici.

29. AHCC. *Consells*. 1332/1333, 74r-v.

30. «...que l'orle no hic isques car no ere pro [] la universitat per tal com molt de present n'aurie a fer son dan de vestir sa muyler novelament, encara e enant que molta dona se flixie d'un cominal drap ab una poch d'orle que no farie de meylor sens orle...». *Ibidem*.

31. Ramon Cardona, paer el 1344, sabem que era draper per una menció precisament de 1333. AHCC. *Consells*. 1332/1333, 70r.

Dins els votants favorables a l'ordinació el 1333, trobem cinc mercaders, probablement interessats més en el comerç de teixits de llana que no en el de luxe, mentre que dels partidaris de mantenir el luxe, destaquem un sastre, un notari, un draper i dos mercaders.³²

Com veiem, el panorama no sanciona res perquè no és indicatiu del pes de cada grup. El que sí sembla insinuar-se però, és que la qüestió de les ordinacions del luxe en el vestit, anava més enllà d'un fenomen mental.³³ Els interessos econòmics i la correlació de forces locals de segur que hi jugaven un paper eminent, i en aquest sentit n'estaven afectats els mercaders, drapers, teixidors, paraires, argenters, etc. Com hem dit, la prohibició del luxe i els teixits de seda, d'importació, afavoria la indústria local drapera que treballava, amb més o menys encert, la llana. Els mercaders cerverins també convergien en aquest interès, ja que deuriem estar capacitats per a un comerç de teles de llana de qualitat, però difícilment podrien tenir-les a l'abast de seda. L'aprovació de les ordinacions el 1344, quan la indústria drapera cerverina ja rutilava, potser no va ser un fet casual sinó resultat d'un sensible canvi de forces socials dins la vila i el govern local, amb els paraires, tintorers i altres mestres d'oficis interessats a promocionar el seu treball i la producció.

A nivell quotidià, cal esmentar que l'ordinació no es deuria complir de forma estricta. El 1356 i el 1376 trobem sengles disposicions municipals recordant la prohibició —i es feia especial memòria a les dones— de portar «orle» en el vestir.³⁴

32. Eren favorables a l'ordinació contra el luxe, el 1333: Pere Serra, mercader el 1360; Guillem Lorach, mercader el 1337; Arnau d'Espona, mercader el 1332; Bernat Portella, mercader el 1337; Jaume Miró, mercader i paraire el 1356-1358 fins 1388 (era el mateix?). En canvi eren partidaris de mantenir el luxe: Ramon Major, notari el 1333; Berengario de Vergós, mercader el 1337; Bernat Rovira, mercader el 1333; Ramon de Cardona, draper el 1333, i Romeu Febrer, sastre el 1337.

33. Rafael Conde indica un seguit de probables motivacions sobre aquest tipus d'ordinacions. Des de la concentració de riquesa en poques mans i un edomisme emergent després de la pesta, fins el luxe com a senyal d'identitat i distinció social, passant pel poc rendible que era invertir els capitals en luxoses robes i joies, i la discutible versió sobre «la natural tendència humana a lluir i exhibir la riquesa». Rafael CONDES, «Vestit i societat...». Pp. 25-42.

34. AHCC. *Consells*. 1356, 45r. *Claveria*. 1376, 33r.

3. La qualitat dels draps comercials a Cervera

No coneixem quin tipus de draps es produïa a Cervera. Les úniques notícies que tenim es refereixen al comerç de teles, però no s'indica si eren de la vila o venudes per mercaders que les hi havien portat. Sia com sia, els mercaders de Cervera podien servir tant teles de bona qualitat, com d'aquelles més grolleres. Davant una visita reial, per fer ornaments a les trompetes, el Consell va comprar seda vermella i groga i sendats del mateix color. Es tractava d'una tela fina, de seda, força transparent i delicada. Els paers també van adquirir corda de seda de València, i seda fluixa fina. Tot plegat, els tres «penons» costarien uns 72 sous pel que fa a les sedes per guarnir-los.³⁵ A la botiga del mercader de Cervera, Ramon Pere, hom podia comprar sedes blaves, vermelles i grogues, i també fil d'or.³⁶ Per vestir aquells trompeters per quan vingués Pere III a la vila, el Consell havia decidit de comprar 24 alnes de bruneta negra i taronja per fer una capa godesca, i 8 alnes més de drap blanc i vermell per confeccionar unes gramalles. La bruneta era una tela basta de llana, per bé que sembla que n'hi hagués de molt diferents qualitats, des de les més grolleres fins les de llana fina i lleugera. Dins d'aquestes mercaderies mitjanes, Ramon Serra oferia al públic drap «morat mesclat».³⁷ De les teles més bastes es menciona el canemiç, que era un teixit groller i molt clar de fils i passades, fet amb fibra de cànem. A més de suport, la tela servia per a usos poc delicats. En el nostre cas les 20 alnes eren per adobar la tenda de la Paeria. El 1378, curiosament, ens adonem que el gran perjudici causat per un robatori d'ordi i blat, no esdevenia pel gra en si, sinó pels sacs que el contenien. Cada sac venia a costar entre 4 i 5 sous, xifra gens menyspreable en el conjunt de preus-salaris.³⁸

D'altres referències fan menció a la compra i venda de draps, però sense especificar-ne llur qualitat. El mercader Ber-

35. AHCC. *Claveria*. 1337, 33r.

— El 1380 s'encomanen nous guarniments pels penons, però no es volen tan bons com uns que s'havien fet recentment, sinó d'una qualitat que permetés d'usar-los amb més freqüència (AHCC. *Claveria*. 1380, 97r.).

36. AHCC. *Claveria*. 1383, 61r.

37. AHCC. *Claveria*. 1337, 27r; 1349, 26r. GUAL, Miguel, *Vocabulario del comercio medieval*, Barcelona, 1979. Pàg. 241.

38. AHCC. *Claveria*, 1381, 61r; 1378, 81r.

nat Oller, però, venia uns draps a onze sous i mig l'alna pel 1378, mentre que la bruneta, el 1337 costava a 8 sous l'alna, i el sendat a 5 sous.

Hem de suposar que la vila estava bastida de draps de luxe. Probablement no en confeccionava, sinó que els importaven els mercaders locals. La indústria d'aquí es deuria dedicar als draps de mitjana i baixa qualitat, aquells que oferien una venda més segura i massiva.

4. Les ordinacions de la draperia de Cervera de 1320

Ja hem indicat abans l'interès d'aquest document per la primícia que suposava en el treball de la draperia catalana i pel nivell relativament avançat que intuïm d'aquella activitat a la vila de Cervera.³⁹

Les ordinacions promulgades el 1320 les coneixem per una còpia de 1472, quan se'n van redactar unes de noves que completaven les originals, sense derogar-les ni minvar-les. Les nostres ordinacions regulaven —segons un afegit del s. XVI— l'ofici dels paraires, i les havien escrit els jurats i els prohoms de la vila amb el consentiment del batlle reial.

L'interès principal d'aquest document era vetllar que la draperia que es feia a Cervera, es confeccionés «bé e lealment», i evitar qualsevol mena de frau que els diferents oficis podien ocasionar. Amb aquesta finalitat de defensa del consumidor, els jurats feien saber a tothom el contingut de les ordinacions per tal que ningú no pogués allegar ignorància.

Malgrat rebre tardanament el nom d'ordinacions fetes sobre l'ofici dels paraires, la normativa regulava d'altres oficis que intervenien en el procés de la draperia; aquest fou l'objectiu original dels redactors.

Una mena de preàmbul anuncia els autors de les ordinacions i la legalitat que impliquen. Després s'expressen breument els motius que impulsaren els regidors locals a redactar aquella normativa. El conjunt consta de 31 ordinacions formalment se-

39. Els treballs més complets i recents sobre el procés de tractar la llana i confeccionar els draps són els de Claude Carrère, a qui no podem deixar de seguir en alguns moments de la nostra exposició (*Barcelona...*, pp. 457-500; *La draperie en Aragon et Catalogne au XV siècle*).

— Veure també els treballs de Manuel RIU (vid. nota 3).

parades i de caràcter monotemàtic, amb inclusió, quan pertoca, del règim penal que calia aplicar a cada cas.

A més a més dels paraires, a qui anaven dirigides les ordinations en tant que coordinadors del procés manufacturer, també trobem instruccions adreçades als arquejadors, els pentinadors, les filadores, els ordidors, els abaixadors, els drapers, i, sobretot, els teixidors.

Només amb el número d'oficis que apareixen en les ordinations ja ens adonem que no podien tenir un caràcter exhaustiu. A més a més de faltar-hi oficis, la reglamentació és força general, sense entrar, sovint, en qüestions massa concretes i puntuals. Els redactors no van pretendre fer una normativa íntegra, que resseguís pas a pas les qüestions tècniques de la draperia. Més aviat —sense mancar-hi alguns caràcters dels anteriors, però— els jurats es van preocupar de reformar uns manaments generals reguladors de tot el procés.

De les 31 ordinations del bloc, només 7 van adreçades als paraires, i no res menys que 14 ho són per als teixidors.

4.1. *El procés de producció*

A diferència d'altres ordinations sobre la draperia (com les de Barcelona del segle xv), les de Cervera comencen en el moment que la llana ja està llesta per ser utilitzada, quan els arquejadors entren en acció. La darrera ordinació va dirigida al draper amb la venda del producte acabat.

El primer pas, doncs, era cerciorar-se que ningú no barrejés —adulterés— la llana [1].⁴⁰ Estava rigorosament prohibit d'afegir-hi «borra, gratuissa, peçols o borrellons».⁴¹ Tan sols era permesa una sola qualitat en un drap, ja fos llana curta o llana de pèl llarg. Aquests dos tipus es determinaven segons la tossa de les ovelles: llana de pèl llarg per la tossa primaver-
al; i llana de pèl curt per la de la tardor. En aquest moment

40. Els números entre claudàtors remetent als capítols corresponents de les *ordinacions incloses en l'apèndix documental*.

41. Eren els rebutjos de matèria tèxtil excedent després de les operacions del batanatge, cardatge i pentinat de la llana. *Borra*: residus petits de matèria tèxtil; *gratua* (o *gratuissa*): la llana d'ímfima qualitat; *pèçols*: el conjunt de caps de fil d'un ordit, a manera de sarrell, que quedaven en els telers després de tallat un tros de la tela acabat de teixir; *borrellons*: petita porció de fibres aglomerades i borrall de llana o altres partícules de fil (*Diccionari Català-Valencià-Balear*).

encara no hi ha cap tipus entremig de pèl. El frau o «encamament» estava penat amb la destrucció de la tela.

D'altra banda es permetia la utilització de la borra i les altres deixalles sempre i quan els treballessin entre ells i mai no es barrejessin amb l'altra llana bona. Per tant tenim una altra qualitat de drap molt més baixa que les dues anteriors (pèl llarg o pèl curt) i que només podia teixir-se amb pintes estretes i eren peces més curtes del normal [24].

La segona ordinació va adreçada als arquejadors, però manté el mateix missatge que l'anterior. Es vol vetllar que la feina de l'arquejat, consistent a batussar i estufar la llana per tal que pugui ser cardada i filada, es faci també en l'observança estricta de no adulterar el producte. L'arquejador s'ha de negar a treballar cap llana que tingui borra, gratuissa, peçols i borrellons. Només pot tractar la llana llarga, curta i les «anyes» o llana dels anyells [2]. La pena contemplada per no denunciar —i per tant permetre— l'adulteració del producte que li arribava a l'arquejador era de 20 s. Es repartien a tres parts iguals entre el denunciador del frau, els prohoms assignats pel Consell per seguir tota la producció drapera, i la Cort (del batlle, suposem).

Estufada la llana i desprovista d'impureses, passava al pentinador o cardador que havia de procurar no barrejar, en les cardes o pintes,⁴² les quantitats prohibides [3].

La llana, neta i pentinada, passava a mans de les filadores que havien de filar «bé e lealment la lana o l'estam» segons el seu pèl. A les filadores els hi requeia la responsabilitat fiscal del seu treball. La filadora era controlada per aquells prohoms elegits pel Consell, i si observaven que la mercaderia havia estat malmesa, les filadores havien de pagar el seu import a aquells prohoms [4].

A partir d'aquí, i amb l'estam preparat,⁴³ passem a l'operació decisiva del tissatge. Aquí s'estipulava la característica física del teixit, des del pes a les dimensions passant per la

42. Les cardes i les pintes eren un instrument dels paraires per pentinar la llana i separar, una vegada més, la borra de l'estam per tal de facilitar la filadura (DCVB).

43. L'estam no és res més que el fil de llana pentinada (DCVB).

textura i l'entramat. La intervenció dels ordidors,⁴⁴ lluny de fixar-ne la llargada dels fils de l'aparell, es limitava en les ordinacions a repetir-los el que es venia dient fins ara ininterrompudament. Es podia ordir tan sols un únic tipus de pèl cada vegada, i mai barrejar-lo amb d'altres de diferents mides o qualitats [5].

Les ordinacions següents ja afecten la feina de teixir. Un cop la llana ha estat depurada, cardada, filada i ordida, els jurats continuen insistint en la puresa de la tela. Els draps amples no podrien contenir sota cap concepte gens de borra, gratussa, peçols ni borrellons. Ja hem dit que només un producte amb aquests residus era permès en dimensions petites. Si es donava el cas que els operaris anteriors haguessin comès frau, el teixidor ho denunciaria als prohoms assignats i deturaria el procés [6]. Per tant, cap teixidor no podia tissar si la llana no era tota d'un sol tipus de pèl, la qual cosa ja s'havia advertit abans [7].

Per protegir la qualitat del producte, les ordinacions prohibien als teixidors de cremar oli mentre fessin el drap [9]. Aquesta operació, en canvi, era admesa en les ordinacions barcelonines de 1416.

El pes dels draps era un aspecte important i inevitable en les ordinacions. Pes i dimensió anaven relacionats perquè suposaven l'ús d'uns estris o uns altres: un ordit més o menys gros i un pinte de teler de llargada variable. Les ordinacions de Cervera no contempen els draps petits. Els catorzens eren el primer tipus que venia després d'aquells inferiors de mida. Si aquests draps eren de llana, pesarien 48 lliures com a mínim (el pes s'havia reduït a 44, 43 i 40 lliures a Barcelona el s. xv). Els draps catorzens medien prop d'un metre i mig un cop acabats.⁴⁵ Els draps fets amb pinte de setzè i divuitè havien de pesar un mínim de 45 lliures a Cervera el 1320, i 46 lliures a Barcelona a començaments del segle xv. En aquests draps tan sols canviava l'amplària del pinte. El resultat final, del drap

44. L'ordidor era un aparell per ordir, consistent amb un ormeig de barres de fusta a manera de debanadora de grans dimensions al qual s'enrotlla el fil de l'ordit (DCVB).

Al Museu del Blat i la Pagesia es conserven encara alguns estris que s'utilitzaven per treballar les fibres tèxtils vegetals.

45. Els fils de l'ordit es plegaven en lligadures, i el número d'aquestes constituïa el compte del drap, que gairebé sempre era parell. Així teníem els draps «deens», catorzens, setzens, etc. (CARRÈRE, Claude, *Barcelona...*, p. 461).

acabat, era que els setzens amidaven 8 pams i quart, i els divuitens 8 pams i mig. Les ordinacions, a més a més d'indicar el pes de cada pinte, també recordaven que fossin de les dimensions reglamentàries, tot i que no n'especifica la mida [11]. Aquests tres tipus de draps mitjans de dimensió (n'hi havia de més petits i de més grans encara) es diferenciaven per la mida, i també per la textura i la densitat del teixit. I encara dins la qüestió de les mides, el teixidor no podia utilitzar el pinte buit de 10 fils endavant [12]. Les ordinacions de Cervera no contempen que s'utilitzi llana de tossa o de blanqueria,⁴⁶ la qual cosa implicava un pes diferent. Amb tota seguretat les disposicions que hem vist feien referència a la llana de tossa.

Les disposiciones [28] i [29] feien referència a l'acabat de l'obra del teixidor. La primera recordava que la confecció d'un drap destinat a ser mercaderia havia d'avenir-se «ab les ores corrents», o sigui, tenir unes voreres reglamentàries. En aquest sentit, i la segona ordinació ho especifica, cada mena de drap gaudia de les seves pròpies mides. El drap catorzè havia de tenir mig llistó a la mà de l'estola en la faixa, i l'altre mig llistó al final, damunt el senyal; si el drap era setzè, faria un sol llistó de cap a cap damunt el senyal o marca; i si era un drap divuitè, amb la mateixa disposició es passarien dos llistons.

Els teixidors estaven sotmesos a d'altres regulacions de caràcter més genèric, però alhora molt més penat. Si fins ara els bans oscil·laven entre cinc i vint sous, canviar l'estam o la llana que els havia estat encomanada, suposava un delictes penat amb 60 sous. El teixidor era una part del procés manufacturer, a qui duïen la llana i que sols havia d'aplicar-hi una tècnica i un treball amb un instrumental. Havia d'avenir-se totalment a la feina que li encomanaven. Suplantar una llana per una altra era un frau considerable. Igualment, tenien prohibit de comprar aquells mateixos draps que anteriorment havien teixit al seu propi obrador i sota la pena de 60 sous [14].

El consell que va dictar les ordinacions, no només es va preocupar de la qualitat del drap. Ja indicaven la intenció de beneficiar la draperia de Cervera. Amb una ordinació pretenien d'evitar que ningú que fes draps no tingués teixidor en el seu propi alberg [15]. La nota se'ns presenta confusa. Parla

46. La llana de blanqueria és l'aconseguida de les bèsties un cop han estat sacrificades per fer-se amb la pell i treballar el cuir.

de «teixidor» com qui parla de teler; es vol evitar que hi hagi telers aturats?, o bé ens diuen que els qui assumeixen funcions «empresarials» no poden tenir cap individu teixidor depenent d'ells? Ens inclinem més aviat per aquesta darrera opció. Els teixidors havien de fer la feina en els seus propis obradors, i no en la casa de qui els manava la feina. En canvi, es dona llibertat als ordidors perquè ho facin allí on desitgin. Tal com es fixava el pes de les teles segons el tipus de pinte, ara s'anunciava la mida dels draps un cop s'havien teixit. Havien d'amidar un mínim de 32 alnes, però no especifica per a quin pinte [16].⁴⁷

El teixidor, amb el drap tissat o acabat, abans de lliurar-lo al paraire, havia de permetre el reconeixement que efectuen els prohoms assignats. Eren aquests qui feien les proves necessàries per comprovar-ne la qualitat. El pesaven, el medien i el regaven per adonar-se si era d'una llana o d'un estam determinats. Aquests prohoms tenien atribuïda una assignació de quatre diners per cada drap que reconeixien; quantitat que deuria córrer a càrrec del mateix draper [25].

Només quan els prohoms certificaven la qualitat de la confecció d'un drap, el teixidor passava el producte al paraire que continuava el procés. Però no ho feia sense abans cerciorar-se que aquella tela no comptava amb impureses ni tenia llanes adulterades. El paraire no podia continuar treballant cap drap que fos adulterat amb els subproductes de costum: borra, gratussa, peçols o borrellons. Era la seva obligació denunciar el frau als prohoms amb la pena corresponent si no ho feia [17].

Amb el drap en condicions, el paraire era el responsable de tot el procés fins l'acabat. Responsable de portar-ho als diferents individus, i responsable econòmic en cas que el drap es malmetés. Era el paraire qui s'havia de fer càrrec del defecte o dany comès mentre es cardava, baixava la llana, o en altre moment, comunicant-ho als prohoms assignats [18]. El mateix risc corria en el treball que feia el tintorer i el bataner del molí. En els dos casos la responsabilitat financera també era pel paraire que havia comanat el treball [19].

La feina pròpia del paraire, però, era la de netejar el drap i deixar-lo ben polit. Després el drap era esbandit, sovint en un molí draper o bataner. Aquestes operacions escapen a les

47. Una alna feia, aproximadament, un metre de longitud (DCVB).

nostres ordinacions, que tampoc contempen la tineria final del producte. D'aquesta preparació final, només es mencionava, i és reiteratiu, la prohibició de cremar oli mentre el paraire aparellava el drap. Hem d'entendre que, igual com feien amb

Els paraïres, com els teixidors, no podien comprar aquell drap que s'havia confeccionat en el seu alberg o obrador [22].

Com passava amb el treball del paper, l'argent i la pedra, els autors del productes havien de posar-hi la marca o senyal que els havien atorgat els regidors locals. Així ho havien de fer els teixidors en tots i cada un dels draps que teixien [10] i els paraïres en els draps que havien aparellat o acabat [21]. Però els primers també havien de teixir el senyal d'aquell individu de qui era el drap [30]. Tres marques trobàvem, doncs, en un drap acabat del tot: el propietari, el teixidor i el paraire. El fet de tenir marca implicava el consentiment i el reconeixement dels jurats, i el dret a controlar el procés de confecció dels draps.

A més a més dels draps standard i reglamentats, hom confeccionava de vegades draps estapolons. Eren trossos que no tenien la llargada reglamentària, però que havien de complir igualment totes les prescripcions vigents pels catorzens, setzens i divuitens.⁴⁸ Els paraïres i baixadors que tenien estapolons, per ser uns exemplars atípics —però no retalls o desperdicis— havien d'anunciar-los als prohoms perquè verificuessin llur qualitat i certifiuessin que no tenien cap mena de tara a canonatge. Els paraïres havien de declarar aquest drap tot just en arribar del molí, i abans de llençar-lo si fos el cas. La pena requeïa en el paraire si havia llençat l'estapoló sense dir-ho als prohoms [16].

Els draps que sortien canonats (o tarats) eren reaprofitats a nivell particular, sempre sota el coneixement dels prohoms assignats. Al drap se li treuria la fxa i de la vora malmesa li tallarien tres dits d'ample de cap a cap. Després s'esbocinaria en tres parts i se'l tornaria al seu propietari sense que el pogués vendre a ningú de fora la vila. Només podia utilitzar-lo per vestir-se ell i sa companya [27].

48. Claude Carrère afirma que els estapolons no eren pas retalls sobers d'altres draps, sinó que eren peces més curtes, ja que havien de respondre a totes les exigències de qualitat (*Barcelona...*, p. 463).

Les ordinacions dels paraires tenien un àmbit de vigència territorial. La normativa s'aplicaria a qualsevol drap fraudulent que es trobés a Cervera, tant si era fet per paraires de la vila com de fora. La pena imposada per a aquests draps «de qualque lloch strayn» era la mateixa que per als locals [23].

Quan la tela ja havia anat a la tineria i tornava a mans dels paraires s'havia complert tot el procés i el drap es considerava acabat. La darrera ordinació atenyia l'encarregat de la venda: el draper. S'anunciava que es penaria —inflexiblement— aquells qui venien draps d'una qualitat per una altra. Cada drap tenia la seva «sort», que no podia ser ocultada ni enganyada [31].

4.2. *El règim penal*

La infracció de les ordinacions estava regulada per un règim penal determinat. Acompanyant la disposició positiva o restrictiva, cada ordinació tenia estipulada la seva pròpia pena per l'infractor. Les ordinacions de 1472 van esmenar el concepte de «pena» i hi van incloure el de «ban». El dret penal, després de la Recepció, formava part del dret públic.

Sia com sia, només es fixen quatre tipus diferents de penes. Les ordinacions [4], [18] i [19], més que regular una pena, responsabilitzaven a les filadores de qualsevol perjudici o dany que sofrís el producte que treballaven, i als paraires els pertocava el risc quan es malmetia el drap en el molí bataner o la tineria.

Dins les penes pròpiament dites, tres implicaven el pagament d'una quantitat fixada de sous, i una suposava la destrucció del drap i la crida pública del motiu objecte de pena. D'aquest darrer cas només trobem la responsabilitat penada de barrejar desperdici de la llana amb la que era de pèl llarg o curt [1] i [24]. Per tant, l'adulteració flagrant d'un drap no deixava lloc a dubtes. El producte fraudulent havia de ser destruït cremant-lo, i de cap manera podia incloure's al circuit comercial. Aquesta pena deuria ser la màxima, ja que implicava la pèrdua de matèria primera, i el desaprofitament del temps esmerçat. En aquest cas no havia perjudici per a segons, ja que es penava el primer pas de tot el procés de producció drapera. Hi perdien aquells que triaven i classificaven la llana.

Després, ja venien les penes pecuniàries. La més severa exigia el pagament de 60 sous, i no era aplicada molt usual-

ment. Només requeia en la infracció de quatre ordinacions: [13], [14], [15] i [22]. Primerament, quan el teixidor que rebia una llana per teixir un drap, ho feia amb una altra d'inferior qualitat i s'apropriava, indegudament, d'aquell producte superior. La mateixa pena era aplicada quan el teixidor o el paraire compraven els mateixos draps que cada un havien aparellat en els respectius obradors. La quarta ordinació penada era la que prohibia a l'empresari de tenir personal directament vinculat en el seu propi obrador.

Després dels 60 sous, venia la pena de 20 sous i la de 5 sous. Dins la mitjana quantia trobem nou ordinacions: [2], [3], [6], [10], [17], [21], [26], [27] i [31]. Corresponen a les regulacions dirigides als arquejadors, pentinadors, teixidors i paraires i baixadors, i no obeeixen a una sistematització evident. En tot cas es tractaria d'infraccions no capitals sinó de rellevància mitjana: adulteració observada durant el procés, fer marca i senyal, permissibilitat. A diferència de les anteriors, els penats aquí no practicaven la iniciativa primera d'adulterar el producte, sinó que en tot cas van permetre que el drap fraudulent continués el seu camí. Aquesta prelació i intensitat del delicte era observada amb la quantia de la pena.

Els bans inferiors estaven taxats amb 5 sous, i corresponien a dotze ordinacions: [5], [7], [8], [9], [11], [12], [16], [25], [28], [29] i [30]. Generalment es tractava de característiques formals dels draps: pes, mesura, utillatge a usar, etc... i no tant la qualitat intrínseca del producte i els seus components.

En la majoria dels casos no s'explica qui és el destinatari de la quantia de les penes. Hem de suposar que se seguia el sistema de partir l'import en dues o tres parts. La primera ordinació amb càstig pecuniari així ho determina. Una tercera part seria per al denunciant, una altra tercera part per a la Cort (del batlle, deduïm nosaltres), i la darrera part era per als prohoms assignats al control del treball dels draps. Res no ens fa pensar que no s'actués així en els altres casos.

5. Les relacions socials: drapers, paraires i mercaders

La documentació que hem interrogat sembla indicar que Cervera gaudia a l'Edat Mitjana d'una indústria drapera relativament desenvolupada. Això no ens ha d'estranyar: tenia un mercat intern per satisfer i una classe mercadera abundant i

incisiva. Però no tots els individus implicats en el procés de producció de draps gaudien d'un mateix status socio-econòmic. Les relacions de poder i domini es donaven dins la mateixa cadena.

Són els teixidors i els paraires els qui acaparen la major part de la normativa. Només circumstancialment es mencionen els drapers, que tanquen el cicle de producció de teles. Els oficis medievals difícilment podien prosperar sense el capital suficient per relançar llur activitat productiva. Tal com diria R. S. López, «l'artesà medieval... produïa poc perquè estava insuficientment mecanitzat, i no estalviava el capital necessari per millorar el seu utilatge perquè produïa poc...».⁴⁹ La manca de crèdits l'impedia trobar nous clients i fer l'esforç necessari per créixer. Però la relació entre productor i mercader era més pròxima encara. L'artesà no només comerciava a un nivell reduït, sinó que fins i tot podia convertir-se en empresari dins l'activitat i passar a un mercadeig superior. Alhora, els mercaders estaven temptats d'invertir directament el seu capital en alguns obradors per aconseguir un major rendiment. El desenvolupament d'una activitat comportava l'avenç de l'altra.

Hom coincideix en atribuir als drapers un paper director en tot el procés de confecció de teixits. En un principi practicaven la venda al menut, i esdevenien un esgraó a cavall entre els artesans que treballaven amb els seus estris els productes, i els grans mercaders amb molts més recursos. Però els drapers tampoc no eren uns simples detallistes de draps. Actuaven a manera d'empresaris que coordinaven els oficis que hi intervenien. Amb un cert capital inicial, a començaments del s. XIV compraven la llana i la comercialitzaven; però no intervenien directament en cap ofici concret. Quants més mercats tenia oberts, més feina donava a tots els artesans sota la seva influència. La prosperitat del seu negoci implicava la dels altres, però era ell, cada cop més mercader, que duïa la iniciativa amb el capital que anava acumulant.

Això no obstant, els paraires, el gremi dels quals va prosperar molt a finals de segle, no eren en principi uns artesans qualsevols. Ja els advertim desmarcats de la resta d'oficis, i molt probablement venien després dels drapers i els tintorers en importància.

49. LÓPEZ, Roberto S., *La revolución comercial...*, p. 185.

Carrère ens indica que cap a finals del segle XI« els drapers deixen d'aparèixer en la documentació. Només s'hi troben mercaders, paraires i «altres persones».⁵⁰ Sembla ser que els principals drapers barcelonins, a mitjan segle XV de forma definitiva, van canviar la tendència de llur activitat econòmica. De capdavanters de l'exportació i el comerç de draps del país, van passar a ser importadors de draps de luxe. I de potenciar i estimular la draperia catalana, van convertir-se'n en els més temibles competidors».⁵¹

Quan els drapers-mercaders canviaren d'hàbit, aleshores serien els paraires els grans interessats en potenciar la manufactura tèxtil catalana.⁵² Per aquest motiu és important anotar la insinuació, dèbil però, de la nostra documentació.

Aquesta puixança d'un i altre grup, es traslladà també al govern local. Però les relacions de poder dins el Règim Municipal és un tema molt més complex i que centra les nostres actuals investigacions.

50. CARRÈRE, Claude, *Barcelona...*, p. 547.

51. *Ibidem*, p. 556.

52. També P. Vilar es fa ressò de la importància d'aquest gremi de paraires al municipi barceloní del segle XIII, tot i que coincideix en afirmar que el seu paper de plens empresaris capitalistes era posterior. Però ja els reconeix un paper important com a compradors de primeres matèries, i els allunya, també, de la pura menestralia (VILAR, Pierre, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, II, p. 105).

A P È N D I X

[ORDENAMENTS SOBRE LA DRAPERIA QUE-S FA EN LA VILA]

EN L'AYN MIL CCC E VINT

Digous a quatre del mes de març foren fetes e statuhides les ordinations deius scrites per los jurats e pròmens de la vila de Cervera ab consentiment de l'honorable balle de aquella a forma de publicació de crida segons se segueix.

Ara ogats que-ns fan a saber a tuyt lo balle e los pròmens de la vila.

Tuyt sapiats que lo balle e los jurats e los pròmens de la vila han feyts ordenaments sobre la draperia que-s fa en la vila per tal que-s face bé e lealment. E que tot frau sia relevat e squivat d'aquí avant; fer no-s puixa en los drabs que-s faran en la vila de Cervera frau en neguna manera. E per ço, que degú, dels dits ordenaments, ignorància no puixa allegar, fan a saber a tuyt les dites coses sots la forma que-s segueix.

[1] Primerament, los dits balle, jurats e pròmens de la vila han ordenat e manen que null hom ne deguna fembra, de qualsevol stament o condició sia, no gos mesclar ab deguna lana borra ni gratua ni lana de peçols ni de borrellons ni de neguna altra rahó sinó lana breu o longa de son pèl. E aquell o aquella qui contra farà o fer farà, sàpie que sirà cridat e denunciat públicament per la vila aquell o aquella qui lo dit drab o lana haurà encamarat en la dita manera. Encara, que lo dit drab o lana serà cremat en la plaça pública de la vila sens tot remey.

[2] Encara han ordenat e manen que degun arqueiador no gos arqueiar deguna lana ni aynines hon haia mesclada borra ni gratusa ni peçols ni borrellons, salvant lana breu o longa, e aynins. E si degú açò farà o consentirà, caurà en pena de xx sous, dels quals serà guanyada la terça part a aquell o aquella qui açò dirà e denunciarà, e l'altra terça part a la cort, e l'altra als pròmens qui són posats e assignats per guardar e per encercar totes les dites coses ab veritat.

[3] Encara han ordenat e manen que degun pintinador ni neguna altra persona no gos mesclar ab cardes ni ab pintes les coses damunt vedades de metre ab lana sots pena de xx sous.

[4] Item han ordenat e manen que tota filadora de llana o d'estam, fil bé e lealment la lana o l'estam segons son pèl, axí com lo Senyor o la

dona la manaran filar. E si no-u fahie, que sie mostrada als pròmens que són posats e assignats sobre les dites coses. E si als dits pròmens serà vist que la dita lana o stam sie afollat per filar, que pach lo preu de la lana o del stam a conexença dels dits pròmens.

[5] Encara han ordenat e manen que nigung texidor ni ordidor no gos ordir nigung stam sinó és tort de son pèl prim o gros, que sie sots pena de cinch sous.

[6] Encara que negun texidor no gos texir negun drab ample de lana hon hage mescla de borra ni de gratua ne de peçols ni de borrelons, ans ho sie tengut de dir e de denunciar als dits pròmens assignats sots pena de xx sous.

[7] Encara han ordenat e manen que negun texidor no gos texir degun drab si la lana no és tota d'un pèl o d'un preu persiguent. E encara que la lana e l'estam prenga a pes e reta a pes lo drab sots pena de cinch sous.

[8] Encara han ordenat e manen que negun texidor no gos adnytar drap si donchs no-u fa per filadura prima ab grossa, o tornan ab fluxa axí que tota sie d'un pèl. En axí que sie drab noble o senar. E qui contra farà, lo drab serà trencat per tres troços, e lo texidor caurà en pena de cinch sous.

[9] Encara manen que degun texidor no gos cremar oli a vetlada mentre que texirà drab de lana, sots pena de cinch sous.

[10] Encara manen que tot texidor sie tengut de fer son senyal tint e textit en lo drab que texirà, sots pena de xx sous.

[11] Encara que tot drab que sie tist a pinte XIII^è que pes com exirà del texidor XXXVIII lliures o més, mas no menys. E lo drab que serà feyt a pinte XVI^è que pes quaranta cinch lliures o més, mas no menys. E lo drab que serà feyt a pinte XVIII^è que pes XXXV lliures o més, mas no menys. Sots pena de cinch sous. En axí que quascun pinte sie de son compte e de sa amplària, sots la pena damunt dita.

[12] Encara que degun texidor no gos menar lo pinte buyt de x fils avant, sots pena de cinch sous.

[13] Item que negun texidor no gos cambiar l'estam ni la lana que li serà comanada a texir e a fer lo drab, sots pena de LX sous.

[14] Item han ordenat e manen que nigung texidor no gos comprar lo drab que ell haurà textit dins son obrador, sots pena de LX sous.

[15] Item han ordenat e manen que null hom ne deguna dona qui faze fer drabs no tingue texidor en son alberch sots pena de sexanta sous.

[16] Encara han ordenat e manen que tot texidor e ordidor ordesque en la tela en guisa que lo drab hage com sie textit XXXII alnes e no menys. Sots pena de cinch sous. Emperò cascú lo puxe fer ordir en son alberch tant solament si's volrà.

[17] Encara que degun perayre no gos adobar ne apparellar degun drab en què haga mesclada ab lana borra ni gratua ni peçols ni borrelons ans ho sie tengut de denunciar als pròmens sobre les dites coses assignats, sots pena de xx sous.

[18] Encara han ordenat que negun perayre qui do ningun dan ab drab per cardar ni per baxar, o en altra manera, que sia tengut de satiffer del dan que haurà donat al drab a coneguda dels pròmens sobre les dites coses assignats.

[19] Encara que tot perayre sie tengut del tinturer e per lo molí si negun dan serà donat al drab que li serà stat comanat per tenyir ni per molí ni per neguna altra rahó a coneguda dels pròmens damunt assignats.

[20] Encara han ordenat e manen que negun perayre no gos cremar oli a vetllada de mentre emperò que aparellada degun drab sots pena de cinch sous.

[21] Encara que tot perayre sia tengut de fer son senyal en lo drab que haurà aparellat, sots pena de xx sous.

[22] Encara que degun perayre no gos comprar drab que en son obrador o en son alberch serà adobat o aparellat, sots pena de sexanta sous.

[23] Encara han ordenat que tot drap que sia trobat en la vila fraurós de les coses damunt dites, la hon serà stat feyt fora la vila de Cervera en qualque loch strayn que sia entés caygut en aquella mateixa pena que los altres de la vila serien si contrafaheses, segons que és damunt contengut.

[24] Encara han ordenat e manen que tots aquells o aquelles qui volran obrar borra ni gratuam, peçols ne borrellons ne repel, que cascun l'obre per si mateix sens tota mescla d'altra lana e que cascun sia per si mateix filat e textit e feyt. Encara a pinte stret e no ample e aquell o aquella qui contra farà, sàpie que serà cremat lo drab. E encara que aquell o aquella qui ho haurà feyt serà nomenat públicament ab crida per la vila.

[25] Encara han stablit e ordenat que negun texidor no torn ni gos tornar degun drap que textit hage fins no sie regonegut per los pròmens assignats, sots ban de cinch sous. Lo qual drab hage ésser presat, alnat e ragat per los dits pròmens per veure si serà de una lana e de hun stam, los quals pròmens hagin per quiscun drab de regonèxer quatre diners per drab.

[26] Encara més han stablit e ordenat que tot perayre o baxador que tingue drab o stapolo, sie tengut aquell denunciar als dits pròmens per veure si es leyal, o si és canonat; e si no'l denuncienci, que pach de ban xx sous. E sots lo dit ban, lo dit perayre lo haie a denunciar als dits pròmens tantost que vingue del molí abans que'l tir; e si'l tirarà, abans que l'hage denunciat, que pach lo ban de vint sous.

[27] Encara més han stablit e ordenat que tot drab que sie trobat canonat, ne sie levada la faxa. On sie levat de la una ora tres dits de ample de cap a cap, e que'n sien feyts tres troços e sie tornat a aquell de qui serà; lo qual drab o troços dessús dits no gos venire a deguna persona stranya fora la vila. Sots ban de xx sous, emperò que'l puxe despenre a son vestir e de sa companya.

[28] Encara més han ordenat que tot texidor que tisque degun drab mercader, hage e sie tengut aquell drab texir ab les ores corrents. Sots ban de cinch sous.

[29] Encara més han ordenat que tot drab XIII^e que-s tisque, hage haver mig listó a la mà de la stola en la faxa, e l'altre mig al cap darrer damunt lo senyal; e si és XVI^e, que pas hun listó de cap a cap damunt lo senyal; e si és XVIII^e, que-n pas dos dos (*sic*) listons damunt lo senyal. Pach ban de cinch sous.

[30] Encara més han ordenat que quiscun texidor hage e sie tengut fer en quiscun drab que texirà lo senyal de aquell de qui serà lo drab, lo qual senyal hage a fer texint, sots ban de cinch sous.

[31] Encara més han ordenat que degun draper no vene ne gos venire dins la vila negun drab sinó de la sort que ab veritat lo dit drab serà per manera que no vene los drabs de una sort per altra; e qui contra farà, pagarà de ban XX sous, dels quals amor ni gràcia no-ls serà feyta.